

Національний музей історії України
Національний військово-історичний музей України
Інститут історії України

II МІЖНАРОДНА ЗБРОЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ: ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

За підтримки Feldman Family Museum
Supported by Feldman Family Museum

Київ, 16–18 травня, 2016 р.

**Національний музей історії України;
Національний військово-історичний музей України;
Інститут історії України**

**National Museum of History of Ukraine;
National Military History Museum of Ukraine;
Institute of History of Ukraine**

ДРУГА МІЖНАРОДНА ЗБРОЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ: ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

THESES OF THE SECOND INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF ARMS AND ARMOR

**За підтримки Feldman Family Museum
Supported by Feldman Family Museum**

WWW.ZBROEZNAV.COM

16–18 травня, 2016 р., Київ, Україна

May 16-18, 2016, Kyiv, Ukraine

ЗМІСТ

CONTENTS

Тамара Кондратенко, Роман Прохватило. Колекційна збірка зброї Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Історія створення та перспективи розвитку.	
Tamara Kondratenko, Roman Prokhvatilo. Arms and Armor Collection in the Vasyl Krychevsky Poltava Local History Museum. History of Creation and Perspective of Development.....	9
Олександр Шелехань. Хронологічна колонка двосічної клинкової зброї скіфського часу (за матеріалами пам'яток лісостепу).	
Oleksander Shelekhan. Chronological Column of the Scythian Double-Edged Blade Weapons (on the Materials from the Forest-Steppe Areas).....	12
Олександр Симоненко. Пізньоскіфські «спати» – хронологія та генезис.	
Oleksander Symonenko. Late Scythian «Spathae» – the Chronology and Genesis.....	15
Ярослав Лебединський. Від Сарматії до Галії: три ймовірно аланські «зубчасті клинки», знайдені у Франції.	
Iaroslav Lebedynsky. From Sarmatia to Gaul: Three Presumably Alan «Notched Blades» Found in France.	17
Сергій Пивоваров, Віталій Калініченко, Микола Ільків. Нові знахідки предметів середньовічного озброєння з рухотинського городища (уроч. Корнешти).	
Serhiy Pivovarov, Vitaly Kalinichenko, Mykola Ilkiv. New Findings of Medieval Weapons in the Ruhotyyn Hillfort (Korneshty, Ukraine).....	20
Артем Панакін. Шоломи і східні контакти Русі та Польщі (X – поч. XI ст.).	
Artem Papakin. The Helmets and Eastern Contacts of Ruthenia and Poland (10 – early 11th cc.).....	25
Манучеґр Моштаґ Хорасані. Перські літописи зі стрільби з луку, порівняння стрілецьких технік та розробка навчального посібника.	
Manouchehr Moshtagh Khorasani. An Interpretation of Archery techniques in Persian Archery Manuals: A Practical Application	29
Олексій Бакалець. Зображення холодної зброї на європейських монетах XIV-середини XVII ст. із скарбів Поділля.	
Oleksiy Bakalets. The Pictures of the Cold Steel on the European Coins of 14th – middle of the 17th cc. from the Podillya Treasures	30

- Енн Феєрбах.** Торгівля клинковою зброєю між Хазарським каганатом, Руссю та Ісламськими державами протягом IX–X ст. н.е.
- Ann Feuerbach.** Trade in Swords and Sabers Between the Khazars, Rus/Vikings, and the Islamic World During the 9–10th cc. 35
- Юрій Бохан.** До питання про особливості озброєння Білоруських земель Великого князівства Литовського наприкінці XIV–XV ст.
- Yury Bohan.** The Features of Armaments in Belarusian Lands of Grand Duchy of Lithuania in the End of 14 – 15th cc. 35
- Володимир Гуцул.** Озброєння надвірної роти Curiensis короля Яна Ольбрахта Ягеллона за реєстром 1500 р.
- Volodymyr Hutsul.** The Armament of Curiensis (household troops) of Jan Olbracht Jagiellon, king of Poland, according to the registry of 1500. 40
- Владимир Гусынин, Владимир Прокопенко.** «Обоймы с плечиками» – один из типов обойм сабельных ножен XIII–XIV в.
- Vladimir Gusynin, Vladimir Prokopenko.** «Scabbard Mounts with Shoulders» – One of the Types Saber Scabbard Mounts of 13 – 14th century. 41
- Владимир Прокопенко.** «Обоймы с крылышками» – один из типов обойм сабельных ножен XV–XVIII в.
- Vladimir Prokopenko.** «Scabbard Mounts with Wings» – One of the Types Saber Scabbard Mounts of 15 – 18th cc. 42
- Александр Стрельченко.** К вопросу атрибуции позднесредневековых мечей с Западной Украины.
- Alexander Strelchenko.** About Attribution of Late-Medieval Swords from the Western Ukraine 43
- Дмитро Коляденко.** Корди – поширення і значення на Руських теренах у XV–XVI ст.
- Dmytro Kolyadenko.** «Kords», their distribution and significance on Ruthenian lands in 15–16th cc. 45
- Святослав Сичевський, Юлія Безкоровайна, Володимир Прокопенко.** «Корди» – пізньосередньовічна холодна зброя з нових надходжень Національного музею історії України.
- Svyatoslav Sychevskii, Julia Bezkorovayna, Volodymyr Prokopenko.** «Kords»: late medieval cold weapons from the new acquisitions of the National Museum of History of Ukraine 49
- Олена Попельницька.** Півдоспів Франциска Медичі другої половини XVI ст. та італійські лати вершника початку XVII ст. у зібранні Національного музею історії України 51

Olena Popelnytska. Armor of Francesco de Medici of the Second Half of the 16th century and Armor of Italian Rider of Early 17th century in the Collection of the National Museum of History of Ukraine.....	51
Олександр Алфьоров. Спис – інсигнія руських князів (за даними сфрагістики).	
Oleksander Alforyov. Spear as Insignia of Russian Princes (According to Sfragistic Sources).....	56
В'ячеслав Греков. До питання використання давньоруського іконопису як джерела з історії комплексу озброєння.	
Vyacheslav Grekov. The Ancient Icons as the Historical Sources for Study of Arms and Armor.	58
Олена Походяща. Зображення зброї на князівських портретах Вишневецьких та Збараських з Вишневецького замку.	
Olena Pohodyascha. The Portrayal of Cold Steel on the Vishnevetsky and Zbarazhsky Prince Family Portraits from the Vishnevetskiy Castle	61
Олег Мальченко. Дві трофейні гармати Стародубського полку з альбому Ф.Я. Телотта початку XVIII ст.	
Oleh Malchenko. Two Captured Cannons from the Starodub Regiment Illustrated in P. J. Thelott's Album, the Beginning of 18th c.	63
Олексій Сокирко. Гарматний парк Лівобережної Гетьманщини першої половини XVII – середини XVIII ст.	
Oleksij Sokyirko. Cannon Park of the Left Bank Ukrainian Hetman of the First Half – Middle of the 18th c.	67
Мар'яна Верхотурова. Огляд колекції мортир львівського історичного музею.	
Mariana Verhoturova. Mortar's Collection in the Lviv Historical Museum	72
Олена Шевченко. Призова шашка в колекції Національного музею історії України.	
Olena Shevchenko. The Prize Shashka in the Collection of the National Museum of History of Ukraine	76
Тетяна Григоренко, Владислав Григоренко. Саморобна зброя повсталих селян Черкащини періоду 1920–1930-х років в експозиції Черкаського обласного краєзнавчого музею.	
Tatiana Grigorenko, Vladislav Grigorenko. Homemade Weapon of Uprisings Peasants in 1920-1930 years, Exposing in Cherkassy Regional Museum	81

АВТОРИ ТЕЗ

Алфьоров Олександр Анатолійович (Київ, Україна), науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України, кандидат історичних наук.

Бакалець Олексій Андрійович (Бар – Глухів, Україна), доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, кандидат історичних наук.

Безкоровайна Юлія Григорівна (Київ, Україна), завідувач сектору науково-дослідного відділу археологічних фондів Національного музею історії України.

Бохан Юрій Миколайович (Мінськ, Білорусь), завідувач кафедри економічної історії Білоруського державного економічного університету, доцент, доктор історичних наук.

Верхотурова Мар'яна Андріївна (Львів, Україна), аспірант Національного університету «Львівська політехніка».

Греков В'ячеслав Дмитрович (Харків, Україна), науковий співробітник Центру краєзнавства імені академіка П.Т. Тронька, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат історичних наук.

Григоренко Тетяна Олександрівна (Черкаси, Україна), старший науковий співробітник відділу історії краю ХХ – поч. ХХІ ст. Черкаського обласного краєзнавчого музею.

AUTHORS OF THESES

Alfyorov, Oleksander, Ph.D., Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Bakalets, Oleksiy, Ph.D., Oleksander Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University (Bar – Hlukhiv, Ukraine).

Bezkorovayna, Julia, National Museum of History of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Bohan, Yury, Ph.D., Belarusian State Economic University (Minsk, Belarus).

Feuerbach, Ann, Ph.D., Hofstra University (Hempstead, N.Y.); Nassau Community College (Garden City, N.Y.) (N.Y., USA).

Grekov, Vyacheslav, Ph.D., Vasyly Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine).

Grigorenko, Tatiana, Cherkassy Regional Museum (Cherkassy, Ukraine).

Grigorenko, Vladislav, student of the Taras Shevchenko Kyiv National University (Kyiv, Ukraine).

Gusynin, Vladimir, Ph.D., Director of Dept. of Archeological and Scientific Research of “Cera” Scientific Center (Penza, Russia).

Hanley, Thomas, Nassau Community College (Garden City, N.Y.).

Hutsul, Volodymyr, Ph.D., Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine).

Ilkiv, Mykola, Ph.D., Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, (Chernivtsi, Ukraine).

Григоренко Владислав Анатолійович (Київ, Україна), студент I курсу магістратури факультету кібернетики Київського Національного університету імені Тараса Шевченка.

Гусинін Володимир Олександрович (Пенза, Росія), начальник відділу археології та наукових досліджень Науково-виробничого центру «Цера»; Голова Пензенського суспільного фонду підтримки науки, культури та освіти «Буртас», кандидат исторических наук.

Гуцул Володимир Миколайович (Ужгород, Україна), доцент кафедри історії України Ужгородського національного університету, кандидат історичних наук.

Ільків Микола Володимирович (Чернівці, Україна), асистент кафедри історії стародавнього світу, середніх віків та музеєзнавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат історичних наук.

Калініченко Віталій Андрійович (Чернівці, Україна), аспірант кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, факультет історії, політології та міжнародних відносин.

Коляденко Дмитро Леонідович (Вінниця, Україна), викладач кафедри економіки та аналізу Вінницького національного аграрного університету, кандидат економічних наук.

Kalinichenko, Vitaly, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, (Chernivtsi, Ukraine).

Khorasani, Manouchehr Moshtagh, Ph.D., M.Khorasani Consulting, Independent researcher, Expert (Frankfurt a. M., Germany).

Kolyadenko, Dmytro, Sc.D., Vinnytsia National Agrarian University (Vinnitsa, Ukraine).

Kondratenko, Tamara, Vasyl Krychevsky Poltava Local Historical Museum, the main funds curator (Poltava, Ukraine).

Lebedynsky, Iaroslav, National Institute of Eastern Languages and Civilizations (Paris, France).

Malchenko, Oleh, Ph.D., M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Papakin, Artem, Ph.D., Taras Shevchenko Kyiv National University (Kyiv, Ukraine).

Pivovarov, Serhiy, Ph.D., National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve, (Kyiv, Ukraine).

Pohodyascha, Olena, Ph.D., National Museum of History of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Popelnytska, Olena, Ph.D., National Museum of History of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Prokhvatilo, Roman, Vasyl Krychevsky Poltava Local Historical Museum, senior scientific assistant of the scientific research

Кондратенко Тамара Костянтинівна (Полтава, Україна), головний зберігач фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Лебединський, Ярослав (Париж, Франція), викладач Національного інституту східних мов і цивілізацій (INALCO).

Мальченко Олег Євгенович (Київ, Україна), старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, кандидат історичних наук.

Пивоваров Сергій Володимирович (Київ, Україна), заступник генерального директора Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника з наукової роботи, доктор історичних наук.

Папакін Артем Георгійович (Київ, Україна), асистент кафедри історії слов'ян Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук.

Попельницька Олена Олексіївна (Київ, Україна), провідний науковий співробітник Національного музею історії України, кандидат історичних наук.

Походяща Олена Борисівна (Київ, Україна), заступник головного зберігача фондів Національного музею історії України, кандидат історичних наук.

exposition department (*Poltava, Ukraine*).

Prokopenko, Volodymyr, Sc.D., Institute of Bioorganic Chemistry and Petrochemistry of the National Academy of Sciences of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Shelekhan, Oleksander, Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Shevchenko, Olena, National Museum of History of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Sokyrko, Oleksij, Ph.D., Taras Shevchenko Kyiv National University (*Kyiv, Ukraine*).

Strelchenko, Alexander, Ph.D., Moscow Psychological and Social University (*Moscow, Russian Federation*).

Sychevskii, Svyatoslav, Magister of history, independent researcher of weapons and material culture of 14–17 cc. (*Kyiv, Ukraine*).

Symonenko, Oleksander, Ph.D., Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine (*Kyiv, Ukraine*).

Verhoturova, Mariana, Lviv Polytechnic National University (*Lviv, Ukraine*).

Прокопенко Володимир Михайлович (Київ, Україна), науковий співробітник Інституту біоорганічної та нафтохімії Національної академії наук України, кандидат хімічних наук.

Прохватіло Роман Вікторович (Полтава, Україна), старший науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу народознавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Симоненко Олександр Володимирович (Київ, Україна), провідний науковий співробітник Інституту археології Національної академії наук України, доктор історичних наук.

Сичевський Святослав Васильович (Київ, Україна), магістр історії, незалежний дослідник озброєння та матеріальної культури України XIV–XVII ст.

Сокирко Олексій Григорович (Київ, Україна), доцент кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук.

Стрельченко Олександр Володимирович (Москва, Росія), старший

викладач кафедри соціально-гуманітарних та природничих наукових дисциплін Московського психолого-соціального університету.

Феєрбах, Енн (Нью-Йорк, США), доцент, ад'юнкт-професор Hofstra University, інструктор Nassau Community College, доктор філософії. Металознавець, фахівець з історії технологій виробництва холодної зброї.

Хенлі, Томас (Нью-Йорк, США), студент Nassau Community College.

Хорасані, Манучегр Моштаг (Франкфурт-на-Майні, Німеччина), незалежний дослідник, фахівець у галузі вивчення історії зброї давнього Ірану та історії перських бойових мистецтв, доктор філософії.

Шевченко Олена Василівна (Київ, Україна), старший науковий співробітник Національного музею історії України, завідувач сектору «Декоративно-ужиткове мистецтво».

Шелехань Олександр Володимирович (Київ, Україна), молодший науковий співробітник Інституту археології Національної академії наук України.

4) Another interesting point is the discovery of the two « Aquitanian » blades in a riverbed. E. Istvánovits and V. Kulcsár point out that a notched blade was similarly found in the Danube riverbed and wonder whether these weapons could have been offered as a sacrifice.

Other instances of possible ritual use of notched blades have been noticed. In Neizats, one of them had seemingly been driven into the coffin lid of grave 125. In Kichpek, the blade was stuck in a corner of the burial chamber of kurgan 13. The example from Kesthely-Fenékpuszta was found in a « sacrificial pit ». It is widely known that a sword symbolized the war god worshipped by the Alans. But could the blades from Aquitany and from the Danube, thrown into rivers instead of being stuck in the earth, relate to the same cult ? Actually the epic tales of the Ossetians – the Caucasian descendants of the Alans – seem to recall some mythological connection between the war god's sword and water.

O. A. Radiush contends that all the notched blades were in fact symbolic weapons consecrated to the war god. This is probably too radical, but it does seem likely that at least some notched blades were used – and perhaps originally made – for ritual purposes.

To conclude : the three notched blades found in France can be attributed to first-generation Barbarian immigrants in Gaul – the finds from Aquitany most probably to Alans. They are virtually identical, and contemporary, with examples from Central and Eastern Europe, whence we can infer that they had the same practical or ritual use. Hopefully future discoveries, and the reconsideration of the material already available, will bring extra information on this issue.

Сергій Пивоваров, Віталій Калініченко, Микола Ільків

НОВІ ЗНАХІДКИ ПРЕДМЕТІВ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ОЗБРОСННЯ З РУХОТИНСЬКОГО ГОРОДИЩА (УРОЧ. КОРНЕСИТИ)

Serhiy Pivovarov, Vitaly Kalinichenko, Mykola Ilkiv

New Findings of Medieval Weapons in the Ruhotyn Hillfort (Korneshty, Ukraine)

The article analyzes the objects of medieval weapons found during the research of Ruhotyn hillfort (Korneshty). These include items like weapons near and distant battle and outfit details rider and horse. Melee weapons represented an ax, sabers parts, including the pommel handle and sword chapes elements bladed weapons. The items ranged weapons are arrowheads and

quivers details. The protective gear is presented fragment mail (armour). The authors carried out a detailed analysis and classification discoveries. Discovered material can get important information from the military and political history of the medieval population in the Middle Dniester certain aspects of military affairs in general.

Одними із найбільш важливих питань, які пов'язані з еволюцією військової справи у період раннього середньовіччя є ті, які безпосередньо стосуються озброєння того часу. Саме воно відіграло вагомую роль у вирішенні військових конфліктів. Відзначимо, що у період VIII-X ст. на карті середньовічної Європи було кілька держав, які володіли могутніми військовими формуваннями і відрізнялися досить потужним на той час озброєнням та військовою культурою. До них відносилися Франкська, Візантійська імперії, Перша Болгарська держава, Великоморавська держава, Хазарський каганат, а також кочівники – мадьяри та печеніги.

Важливим та інформативним регіоном у плані вивчення військової культури епохи раннього середньовіччя (VIII-X ст.) на теренах Центрально- та Південно-Східної Європи є територія Пруто-Дністровського межиріччя, де за останні роки було виявлено значну кількість предметів озброєння цього часу. Найбільш важливими пам'ятками вказаного періоду на даних територіях є поселенська структура поблизу с. Рідківці, а також городище біля с. Рухотин (уроч. Корнешти). Останнє було відкрито Б. Тимошуком. Фортифікації городища, від якого збереглася система масивних валів та глибоких ровів, становлять собою доволі унікальну оборонну систему. Вони розташовуються на високому місці у північній частині однойменного села. Центральна площа городища має розміри 220×170 м і обмежена валом, а з напільного боку проходять ще три вали. Городище має прямокутну форму і численні аналогії фортифікаціям.

На території Рухотинського городища знайдено значну кількість різноетнічних предметів озброєння як ближнього, дальнього бою, так і спорядження вершника та коня. Даний факт свідчить про неординарність та важливість пам'ятки. Озброєння дальнього бою з городища представлене понад 150 наконечниками стріл різних типів, а також багатьма деталями колчанів, які дозволяють здійснити реконструкцію останніх. Зброя ближнього бою з городища представлена сокирою, а також деталями клинкової зброї, серед яких на особливу увагу заслуговують навершя руків'я шаблі, а також наконечник піхов клинкової зброї, ймовірно палаша. Захисне озброєння з городища представлене фрагментом кольчуги. Метою даної роботи

є аналіз та характеристика предметів озброєння, виявлених під час дослідження городища, здійснення їх атрибутації та класифікації.

Озброєння дальнього бою з городища поділяється на дві категорії. До першої з них відносяться наконечники стріл, частина з яких опублікована. Усі вони поділяються на втульчасті та черешкові. Втульчасті наконечники стріл з городища загальною кількістю 14 екземплярів задовільної збереженості є пошкодженими та деформованими. Їх можна розподілити на кілька типів за класифікацією О. Медведєва. Значну частку з них становлять гостролисті наконечники, які в перетині пера мають вигляд сплющеного ромба чи овалу. Розширеність пера наконечників спостерігається в основному у нижній третині виробів. За типологією О. Медведєва їх можна віднести до типу 4 – гостролисті втульчасті. Як вказує дослідник, вони були поширені у фінських племен на Північному Сході і вздовж західних кордонів Русі. У Прикам'ї наконечники подібного типу з'явилися ще в I тис. до н.е. і були поширені до XI ст. включно. Найближчі аналогії даним типам наконечників знайдені на могильнику Весьякарський Бігер-шай. Гостролисті втульчасті наконечники стріл були поширені також у Прибалтиці та Польщі. Конструктивно-морфологічні параметри наконечників наступні: загальна довжина – 8,6-11,5 см; довжина від вістря пера до верхньої частини втулки – 5,2-6,9 см; довжина черешка – 1,4-1,8 см; довжина втулки коливається у межах 3,1-4,6 см; діаметр втулки – 0,7-0,9 см; грані наконечників симетричні, і варіюють у межах 0,7-0,9 см. Товщина пера наконечників коливається від 0,2 до 0,4 см. Пропорції наконечників – 1:5-1:7. Маса знахідок – 9,1-13,3 г. До типу 3 – ромбоподібні втульчасті за класифікацією О. Медведєва відноситься наконечник з пошкодженою втулкою. Регіон поширення подібних наконечників стріл охоплює Прикам'я. Особливо багато їх зустрічається на городищах і могильниках по р. Чіпца, притоці р. Вятка. Широко застосовувалися фінно-угорськими народами до XI ст. включно. Найближчий аналог даному наконечнику походить з Поломського могильника. Інший втульчастий наконечник з городища в Рухотині відноситься до типу 5 за класифікацією О. Медведєва, а саме лавролисті втульчасті, ромбоподібні в перетині. Він пошкоджений. Даний тип наконечників відомий за матеріалами Середнього Подніпров'я, і, як вважає О. Медведєв, вони застосовувалися з IX по XIII ст. В цей же період, подібні наконечники були поширені і на сучасній території Швеції. Важливим є також наконечник, який відноситься до типу 2 за класифікацією О. Медведєва, а саме втульчастий двошипний. Інший асортимент наконечників з городища представлений фрагментами втулок від наконечників, а також екземплярами з перевитими шийками.

До другої категорії предметів озброєння дальнього бою з городища в Рухотині відносяться деталі колчанів, серед яких: 4 скоби – деталі кріплення колчанів, а також гачок кріплення. Останній являє собою залізну пластину, верхня частина якої має кілеподібне закінчення, а нижня частина має діагональні закінчення, які переходять в гачок. До пластини із зовнішнього боку прилягають дві скоби, які з внутрішнього боку виходять в отвори, котрі прикріплювалися до ремня колчана. Нижня частина – це самий гачок, котрий кріпився до одягу воїна і зігнутий в даному випадку на 90°. На кінці гачка – потовщення. Розміри знахідки наступні: загальна довжина – 7,7 см; найбільша ширина – 2,4 см. Діаметр потовщення на кінці гачка – 1 см. Товщина виробу без скоб на зовнішньому боці – 0,2 см; товщина зі скобами – 0,4 см. Найближчі аналогії даному виробу походять з північно-східної Болгарії. Також схожі гачки для кріплення колчана були виявлені на селищі IX-XI ст. у с. Одерці, на городищах у с. Скала в Болгарії та Бржецлав-Поганско у Словаччині. Хронологічно подібні гачки датуються кін. VIII – поч. X ст. Як вказує О. Медведєв, наявність гачка у колчані свідчить про те, що він належав кінному лучнику.

Також на городищі були знайдені скоби від колчанів (4 екз.). Вони залізні, задовільної збереженості. Усі частини знахідок пошкоджені. Скоби являють собою стержні, які, в основному, у верхній частині мають ромбоподібне закінчення з отвором посередині або без нього. Нижня частина виробів кріпилася до іншої скоби, підтримуючи колчан зверху. Дослідники відносять знахідки подібного типу до спорядження лучника-кочівника кінця IX – початку X ст. Аналогічні скоби походять з могильників Шекес-Феєрвар, в похованні № 81 у с. Шаркадерестур тощо.

Важливими, рідкісними та інформативними є знахідки ранньосередньовічної клинкової зброї з городища. До них відносяться бронзове навершя руків'я шаблі та наконечник піхов палаша. Навершя пошкоджене у верхній частині, вірогідно, деформоване від удару іншої зброї. Його висота – 3,3 см; найбільша ширина – 2,2 см; висота верхньої частини – 1,1 см; ширина верхньої частини – 3,3 см; висота нижньої частини – 2,2 см; ширина нижньої частини навершя – 2,6 см. «Шапка» верхньої частини навершя складається з двох частин. Висота верхньої – 0,7 см, нижньої – 0,4 см. Внутрішній діаметр нижньої частини навершя – 2,4 см; товщина стінок нижньої частини – 0,2 см. По колу нижньої частини навершя наявні 4 отвори, за допомогою яких навершя кріпилося до руків'я клинкової зброї. Діаметри отворів становлять по 0,3 см. Усі 4 отвори

розміщені в нижній частині наверхш. Симетрія кріплення різна. Досить цікавою є «шапка» наверхш, діаметр якої становить 2,4 см. Тут наявний пошкоджений отвір, на якому простежуються сліди удару, внаслідок чого, верхня частина виробу деформувалася. Іншим аспектом, який привертає увагу, є наявність на нижній частині наверхш шва, що може говорити про досить складну технологію його виготовлення. Маса наверхш становить 16,4 г.

Інтерпретація подібного типу наверхш є досить дискусійною. Результати археологічних досліджень дозволили припустити дослідникам, що подібного типу наверхш могли відноситися до наверхш ранньосередньовічних шабел. Аналогії їм були виявлені в Абрітусі, Червоному Брязі, Тирговіщі в, північно-східній Болгарії, та, що досить показово, в Оломоуці та Краснодарському краї. Н. Хрісімов відносить їх до групи III, і вказує, що зустрічаються вони лише на території Першого Болгарського царства і мають візантійське походження. В. Йотов припускає, що шаблі з подібними наверхшами потрапили на територію Болгарії у IX ст. та виділяє їх в окремий «болгарський тип» (тип 2). Іншою деталлю клинкової зброї з городища є залізний наконечник піхов клинкової зброї, ймовірно, палаша, який являє собою овальну за формою пластину з пошкодженим кріпленням до футляру. Даний виріб знаходить свої аналогії в старожитностях Хазарського каганату та в матеріалах Першого Болгарського царства. До зброї ближнього бою варто також віднести залізну сокиру, характерну для VIII-X ст., аналогії якій відомі на багатьох пам'ятках Центрально- та Південно-Східної Європи. Серед предметів спорядження вершника виділяється знахідка ранньосередньовічної кольчуги, яка складається з 7 кілець. Аналогії їй також відомі на багатьох пам'ятках Карпато-Балканського регіону VIII-XI ст.

Таким чином, можемо припустити, що військовий контингент, який перебував або брав участь в штурмі Рухотинського городища, складався з професійних воїнів, які володіли досить потужним й передовим для того часу озброєнням дальнього бою. До проведення більш масштабних розкопок городища стверджувати конкретно про його належність складно. Комплекси озброєння, знайдені на пам'ятці, знаходять численні аналогії серед слов'янського, скандинавського озброєння та в матеріалах Першого Болгарського царства та Великої Моравії. В будь-якому разі вони дозволяють з інших позицій поглянути на історію Середнього Подністров'я та віддзеркалюють складні та суперечливі процеси, які відбувалися в Східній Європі у VIII-X ст.

ДЛЯ ПОДАТОК

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Національний музей історії України, вул. Володимирська, 2, Київ 01001, Україна; тел.: (044) 278-48-64.

Національний військово-історичний музей України, вул. Михайла Грушевського 30/1, Київ 01001, Україна, тел.: (044) 280-06-00.

Інститут історії України, вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна. тел.: (044) 279-63-62.

Офіційні сторінки Конференції:

<http://www.zbroeznav.com> (розділ меню «ІІ Зброезнавча Конференція»);

<https://www.facebook.com/zbroeznavstvo>.

Контактна особа: Денис Віталійович Тоїчкін.

Mail: denisvt68@gmail.com